

langue.doc

<https://guoa.ub.gu.se/dspace/handle/2077/21>

Du sparar till din pension. Språket i det nya svenska pensionssystemet

Claes Ohlsson
GRI, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
samt Institutionen för svenska språket
Göteborgs universitet
E-post: claes.ohlsson@gri.gu.se

Abstract: Sveriges pensionssystem har förändrats kraftigt sedan införandet av det som kallas *den allmänna pensionen* år 2000. Vid sidan av pensions-systemets traditionella fördelningssystem finns nu också ett fonderat system där svenskarna har möjlighet att själva placera sina pensionsmedel i olika typer av fonder. Vid införandet av det nya pensionssystemet skapades även en ny statlig myndighet – Premiepensionsmyndigheten (PPM). Denna myndighet administrerar medborgarnas placeringar i fonder. PPM hanterar cirka 600 fonder från ett åttiotal företag. De svenskar som omfattas av det nya pensionssystemet avsätter 2,5 procent av den beskattningsbara inkomsten till premiepensionen. I PPM:s informationsmaterial framgår det att med rätt placering kan dessa procent uppgå till en tredjedel av den slutgiltiga pensionen.

Denna uppsats handlar om de texter från PPM som riktas till alla svenskar som omfattas av pensionssystemet. En utgångspunkt för uppsatsen är att finansprodukter *domesticeras*. Att ha tillgång till och kunna välja mellan olika finansprodukter har vardagliggjorts de senaste åren och kan jämföras med tidigare traditionellt sparande på t ex bankbok. Möjligheten att själv ta ansvar för sin pension är en del av detta. Under det nya pensionssystemets första år (2000-2003) har PPM producerat en mängd texter. Prognoser liknande den ovan blandas med information och råd i PPM:s texter. I den här uppsatsen undersöker jag språkanvändningen i det nya pensionssystemet genom att analysera sändar- och mottagarroller i de texter som riktas till den enskilde spararen. Förutom traditionell textanalys har jag också anlagt ett diskurs-analytiskt perspektiv och i uppsatsen diskuterar jag metodanvändning men gör också en analys av valda delar av PPM:s texter.

1. Bakgrund

Förändringen av det svenska pensionssystemet under andra hälften av 1990-talet innebar en kraftig omsvängning från det gamla ATP-systemet. Det svenska pensionssystemet hade sedan folkomröstningen om ATP 1957, grundats på en fast, bestämd pension där avgiften sedan varierat. Sedan pensionsuppgörelsen 1998 kan man med fog säga att det är tvärtom. I det nya pensionssystemet är avgiftens storlek bestämd medan individernas pensioner kommer att variera. Man skulle kunna beskriva det gamla systemet som en kollektiv pensionslösning medan det nya är mer individinriktat.

Ett exempel på individinriktning är den del av det nya pensionssystemet där pengar avsatta för den framtida pensionen ska placeras i fonder av svensken själv. Denna del kallas för *premiepensionen* och har också inneburit att en ny statlig myndighet skapats – *Premiepensionsmyndigheten* (PPM). Fonderna som ingår i systemet är produkter från kommersiella fondförvaltare men de administreras av den statliga myndigheten PPM. Hösten 2000 hade över fyra miljoner svenskar möjlighet att för första gången placera sina pensionspengar i fonder genom eget val. En stor informationskampanj med utsänt material och annonser i press och TV från PPM samt uppmärksamhet från media föregick det första valet. Tre år senare betraktas premiepensionen som ett misslyckande, särskilt av medierna.¹ Färre personer än väntat har aktivt valt fonder och de som har valt har snarare minskat än ökat sin framtida pension eftersom fondernas värde generellt har minskat.

De första åren på det nya seklet har präglats av kraftig börsnedgång i Sverige och världen och premiepensionsvalet sattes möjligen i sjön vid sämsta tänkbara tillfälle. Faktum kvarstår att svenskarna samtidigt har förändrat sitt sparande under de senaste decennierna. Sparandet i renodlade finansprodukter har ökat (Lindh de Montoya 2000, Nilsson 2003) och det traditionella sparandet på bankbok mot ränta har till stor del ersatts av aktier, fonder, obligationer och kapitalförsäkringar.

En utgångspunkt och förutsättning för min studie är *att finansmarknaden och finansprodukter domesticeras*. Att privatpersoner investerar och sparar i finansprodukter har vardagliggjorts på förhållandevis kort tid i Sverige. Som jämförelse kan nämnas en amerikansk studie av "financialization of daily life" där en beskrivning av förändrat sparande ingår (Martin 2002). En utveckling, där myndigheter använder marknadens och näringslivets metoder för att öka effektiviteten och minska samhällskostnaderna, har också ägt rum under de senaste decennierna, inte bara i Sverige utan runt om i världen (Bislev et al 2002). Ett ökat engagemang från medborgarna – både för den egna situationen och samhället i stort – kan också ses som en följd av den utvecklingen (Salskov-Iversen 1997). Förändringen av statens roll och dess samarbete med privata aktörer exemplifieras i min studie av premiepensionssystemet och PPM. Den mer individinriktade anpassningen av en tidigare kollektiv lösning på pensionssystemet passar väl in i den ovan beskrivna förändringen.

¹ Se text DN 030403 och DN 030930.

2. Uppsatsens syfte och struktur

Att beskriva domesticering av finansprodukter genom att studera språkanvändning erbjuder inte någon självklar metod eller modell. Den här uppsatsen behandlar texter om premiepensionssystemet från PPM och syftet är att beskriva sändar- och mottagarrollerna i den skriftliga kommunikationen mellan PPM och den enskilde svensken som omfattas av pensionssystemet. Det gör jag främst genom att använda en mindre korpus uppbyggd av PPM:s texter. Genom att redovisa hur sändaren (myndigheten PPM) och mottagaren (svensken med pensionsrätt) konstrueras vill jag därefter diskutera mina resultat mot antagandet att finansprodukter domesticeras.

Efter de inledande avsnitten (bakgrund och syfte) presenterar jag det nya pensionssystemet och PPM mer ingående. Därefter följer en redovisning av PPM:s material och främst de skrivna texterna. I det efterföljande avsnittet diskuterar jag begreppet domesticering och dess representation i språkbruket. Jag tar även upp annan forskning samt metodanvändning. Därefter presenterar jag min analys för att avsluta med ovan nämnda diskussion.

3. Det nya pensionssystemet och PPM

Sveriges Riksdag beslutade 1998 att det svenska pensionssystemet skulle förändras. Det nya pensionssystemet kallas *den allmänna pensionen* och bakgrunden till beslutet med tillhörande utredning återfinns främst i betänkandet *Reformerat pensionssystem* (SOU 1994:20). De skäl som åberopades för en förändring var bl a att ATP-systemet från början av 1960-talet inte längre var stabilt men också att Sveriges befolkningsstruktur förändrats, det kanske viktigare skälet. Precis som i många andra europeiska länder ökar antalet äldre med rätt till pension, medan gruppen yngre yrkesarbetande som upprätthåller pensionssystemet minskar.

Förändringen av pensionssystemet ledde också till att en ny statlig myndighet skapades – Premiépensionssmyndigheten (PPM). PPM administrerar de fonder som ingår som en del av det nya systemet och leds av en styrelse som utses av regeringen. Myndigheten finansieras av avgifter som tas från medborgarnas pensionsrätter men PPM har inledningsvis också fått statliga lån.

Det nya pensionssystemet omfattar alla svenska medborgare samt andra med inkomster i landet, födda 1954 eller senare. Personer födda mellan 1938 och 1954 omfattas delvis, medan de som är födda 1938 eller tidigare inte omfattas alls. Alla med beskattningsbar inkomst i Sverige betalar 18,5 procent av sin bruttoinkomst i pensionsavgift. Av summan går 16 procent till dagens pensioner, alltså till de personer som är pensionärer nu. Denna del av pensionssystemet kallas *inkomstpensionen*². De återstående 2,5 procenten går till den så kallade *premiépensionen*. Tanken är att svenskarna ska placera sina premiépensionsrätter i upp till fem fonder i systemet. Fondernas behållning kommer sedan att betalas tillbaka som pension tidigast vid 61 års ålder. Om pensionsrättsinnehavaren inte

² Inkomstpensionen består av två delar. En baspensionsdel samt en garantipensionsdel som kan bli aktuell för personer med ingen eller mycket låg livsinkomst.

placerar sina pengar i fonder kommer summan automatiskt att placeras i *Premiesparfonden* som kontrolleras av den statliga myndigheten Sjunde AP-fonden. I Premiesparfonden placeras pengarna främst i aktier men också i räntebärande värdepapper, och fondens mål är att följa marknadsindex. Om pensionsrättsinnehavaren placerar sina pengar i en eller flera fonder är det också möjligt att flytta pengar mellan fonder eller byta till andra fonder. Den framtida totala pensionen kommer delvis att täckas av pengar i premiepensionens fondsystem och delvis genom inkomstpensionens fördelningssystem som utgörs av framtida inkomster från de yngre personer som arbetar då.

För den som väljer att placera sin premiepensionsrätt i fonder är utbudet stort. Sedan starten hösten 2000 har antalet fonder i systemet ökat från cirka 400 till över 600 stycken 2003. Fonderna förvaltas av ett 80-tal olika fondförvaltare som kan vara svenska storbanker och försäkringsbolag till utländska fondspecialister. Fonderna kan vara inriktade på aktier, räntebärande värdepapper eller andra typer av värdepapper. De kan också vara inriktade på en särskild bransch – som skogsindustri eller ett land eller region – som Nordamerika. Fonderna kategoriseras av PPM som "blandfonder", "räntefonder", "aktiefonder" eller "generationsfonder".

4. Texter och annat material från PPM

Sedan det nya pensionssystemet och premiepensionen introducerades har PPM producerat en mängd olika texter och tryckta publikationer men också icke-tryckt material. Bland de senare är hemsidan (PPM.nu 2003) en viktig resurs och informationskanal för pensionsrättsinnehavare. I PPM:s tryckta material hänvisas det ofta till hemsidan som en källa för fördjupning eller inhämtande av information.

PPM har också producerat reklamfilmer för TV och bio som sändes vid tiden för det första premiepensionsvalet (hösten 2000). Det finns också filmer av utbildningskaraktär varav två är tillgängliga på CD-ROM. De inkluderar viss interaktivitet men kan också ses på VHS. Medan reklamfilmerna fick en bred publik via TV och bio, nådde utbildningsfilmerna främst skolor, utbildningscentra, politiska grupper samt studiecirklar.

Denna uppsats handlar dock om PPM:s texter, det tryckta materialet från PPM omfattar cirka 800 sidor från perioden 2000-2003. Jag har främst intresserat mig för de publikationer som riktas till den enskilde pensionsrättsinnehavaren. PPM har även producerat andra typer av texter som riktas till t ex fondförvaltare, men också till skolor eller media.

Jag har gjort en kategorisering av de olika typerna av texter och då främst tagit fasta på *publikationens* syfte och utformning. Jag vill för denna indelning undvika både termerna genre och texttyp. Begreppet genre i t ex Swales (1990) definition rymmer mer än bara funktionsdistinktioner. Texttyper definieras ofta utifrån just funktion och ofta överlappar de båda begreppen varandra (se Ledin 1995 för en diskussion om genre och texttyp). För mitt nuvarande syfte att studera mottagare och sändare, räcker det att urskilja fem grova kategorier av publikationer som sedan innehåller olika texter:

- Fondkatalogen. Den innehåller detaljerad information om systemets fonder samt fondförvaltarna (inklusive deras egna presentationer). Fondkatalogen skickas ut till alla förstagångsväljare. När det gäller de texter som är riktade till enskilda personer (eller pensionssparare) är Fondkatalogen den mest omfattande publikationen.
- Personlig information. Alla pensionssparare får information om läget för deras fonder och pensioner en gång om året med en prognos för den framtida pensionen. Detta skickas ut i det s.k. orange kuvertet.
- Utbildningsmaterial. Renodlat utbildningsmaterial som *Premiepensionsskolan* finns men textstycken med utbildande syfte återfinns i de flesta av PPM:s publikationer.
- Allmän information. Den mest heterogena gruppen publikationer. Gemensamma drag är att många av texterna är relativt korta och att de skickas ut till väljarna med post, antingen vid det första valtillfället eller under året till alla som har premiepensionsrätt.
- Fördjupad information. Ett gemensamt drag för dessa texter är den begränsade spridningen. Texterna som kan vara långa eller korta beställs vanligen från PPM eller hämtas via hemsidan. Kategorin innehåller t ex information av juridisk eller laglig karaktär samt PPM:s serviceförklaring.

Jag har använt delar av ovanstående material för den korpus som denna uppsats bygger på. Korpusen presenteras nedan i avsnittet *Metod och material* och de publikationer den innehåller återfinns i bilaga 1.

5. Mot en teori om domesticering och språkbruk

Mitt antagande att finansprodukter domesticeras i betydelsen att de vardagliggörs har stöd i studier från bl a socialantropologi, etnologi och företagsekonomi (Lindh de Montoya 2000, Martin 2002, Nilsson 2003). Dessutom tar Wallgren Hemlin (2000) i en artikel i *Retorikmagasinet* upp det faktum att pensionsfonder och just premiepensionsvalet blivit en del av svenskars vardag. Även om det saknas språkvetenskapliga studier kring finansmarknaden och svenskars sparande kan det knappast motsägas att en förändring har skett när det gäller just sparande och att finansprodukter fått ett brett genomslag i Sverige. Jag söker därför en teori om domesticering med stöd från både språkvetenskap och andra discipliner, främst de samhällsvetenskapliga ämnen som nämns ovan.

En metod med ett ben i språkvetenskapen och ett i samhällsvetenskapen (sociologi) är diskursanalys. Den antagna domesticeringen samt det ökade svenska sparandet i finansprodukter kan sägas ske i flera *diskurser*. Diskurs är ett begrepp som ofta används i forskningssammanhang men sällan på ett enhetligt sätt. Skillnader finns både mellan discipliner och även inom ämnen. För att undvika oklarhet hänvisar jag till Grimshaws (2003:27) uppfattning av hur begreppet diskurs kommit att användas på två sätt. Hans uppdelning har snarare antaganden om teori än metod som utgångspunkt. 'Diskurs' beskrivs i Grimshaws första definition som:

[...] an ideological 'bundle', a subculture, or even an arena of special interaction. (ibid.).

I den andra definitionen ser Grimshaw diskurs som:

[...] spoken or written text in a language, intended for use in the accomplishment of social ends of users (ibid.).

Vad som främst skiljer definitionerna från varandra är deras utgångspunkter även om språkbruket är huvudsak för båda. Utifrån syftet med denna uppsats följer jag främst Grimshaws andra definition där studier av språkanvändning kan leda vidare mot antaganden om förhållanden mellan deltagare, text och kontext. Grimshaw pekar ut *genre* och *register* som beståndsdelar eller element av diskurs medan *kontext* är vad som begränsar en diskurs.

Domesticering av finansprodukter kan sägas pågå i flera diskurser där privat och offentlig diskurs är de mest övergripande. Det fristående näringslivet utgör en diskurs precis som den statliga sektorn är en annan. Att söka efter domesticering genom språkbruk betyder att identifiera vilka genrer och register som förekommer. En sådan förändring av register (och kanske genre) är en ökad informalisering och individualisering av myndigheters texter (och annan kommunikation).

Att texter från myndigheter har förändrats och blivit mer informella är inget nytt. Mårtensson (1987) och Mårtensson & Svensson (1988) beskriver hur främst texter från Skattemyndigheten och Försäkringskassan förändrats under efterkrigstiden fram till 1980-talet. Författarnas beskrivning av informaliseringen av myndighetsspråket ses som en förändring som kommer "underifrån". Trots motsatta tendenser i samhället under senare år³ har myndigheters språk på det hela taget blivit mer informellt och även enklare, vilket också är en strävan från myndigheternas sida (se Mårtensson 1987:30, men även hemsidan för Klarspråksgruppen 2003).

Enbart informalisering av språket räcker inte för att förklara en domesticeringsprocess. Den ovan beskrivna individualiseringstrenden (se t ex Beck 1996 för en diskussion) samt marknadsinflytandet på stat och myndigheter (se Bislev et al 2002) är också viktiga vid en beskrivning av domesticering av finansprodukter. När det gäller kopplingen mellan samhället och språket har CDA-skolan (Critical Discourse Analysis) varit framgångsrik, bl a genom många studier av utbildningsväsen och politiska institutioner i främst Storbritannien (om CDA, se Fairclough 1992, 1995). Faircloughs definition av diskursbegreppet är inte lika snävt som Grimshaws,

My view is that 'discourse' is use of language seen as a form of social practice, and discourse analysis is analysis of how texts work within sociocultural practice (Fairclough 1995:7).

Fairclough och CDA-skolan i stort bygger delvis på Hallidays "functional grammar" (se Halliday & Hasan 1976). En svensk avhandling som både använder och diskuterar CDA och Halliday är Ledin (1995).

³ Ett exempel är det s k 'nya niandet' som redan Mårtensson (1987:30) tar upp.

CDA ser språk som social praktik och behandlar kontexten kring språkbruk som en central del av analysen. Det gör CDA till en möjlig metod att använda för att beskriva domesticering som ett samspel mellan språk och socialt sammanhang. CDA har dock kritiserats för att ge företräde för en mer politisk än lingvistisk tolkning av texter. Dessutom har CDA ifrågasatts när det gäller urval av empiri och vilka data som tolkas. För en sammanfattning av (konstruktiv) kritik av CDA, se Stubbs (1997). Michael Stubbs ser jämförande av texter med korpusar (eller mellan korpusar) som ett sätt att stärka den empiriska basen för kritisk diskursanalys. Som en följd av detta har jag tagit fasta på korpuslingvistik som en metod att använda tillsammans med kritisk textanalys.

6. Metod och material

Som nämns ovan är jag inspirerad av kritisk textanalys, men också av korpuslingvistik och korpusanalys. Stubbs (1996) ger en diskussion om fördelarna med korpusanalys vid studier av förhållandet mellan språk och kultur. Piper (2000) följer Stubbs och gör samman CDA-analys med korpusanalytiska metoder i en empirisk studie där orden *individual* samt *people* undersökts i en korpus med texter om livslångt lärande⁴. Jag gör inte anspråk på att fullt ut tillämpa vare sig CDA eller korpuslingvistik, men Pipers studie visar att metoderna kompletterar varandra och hon kan påvisa skillnader i myndigheters konstruktion av en tänkt läsare genom att olika egenskaper tillskrivs olika omtalsroller (*individual* eller *people*). När det gäller korpusanalys saknar jag till exempel jämförelsematerial till PPM:s texter även om jag delvis använt de presstexter som går att nå via Språkbanken vid Göteborgs universitet samt allmänna fulltextdatabaser (Mediearkivet och Presstext).

För mitt ändamål har jag sammanställt en enkel korpus som består av texter från elva publikationer från PPM (se bilaga 1). De texter jag har valt ut är alla hämtningsbara från PPM:s hemsida (PPM.nu 2003) och finns i pdf-format. Texternas tillgänglighet har gjort att det gått relativt fort att sammanställa en korpus med viss representativitet. Korpusen omfattar för närvarande cirka 23 400 ord. Av de fem textkategorier som beskrivs ovan är det främst personligt material som saknas. I övrigt är alla typer av texter representerade i korpusen.

Sändare och mottagare i PPM:s texter är tema för uppsatsen och det är Premiepensionsmyndigheten (eller PPM) som är avsändare av de texter jag har undersökt medan enskilda svenskar är mottagare. PPM är en statlig myndighet och förhållande mellan sändaren och mottagaren kan sägas vara asymmetriskt. Det handlar om skriftlig envägskommunikation från myndigheten till den grupp individer som har pensionsrätt i det nya pensionssystemet.

Jag har först sammanställt alla användningar av pronomen som används tillsammans med sändar- och mottagarrollen genom att gå igenom träffar på de relevanta pronomen som förekommer i korpusen (bl a *du*, *vi*, *jag*, *man*). Jag har gått igenom alla förekomster av tänkbara benämningar på mottagar- och

⁴ Pipers korpus innehåller bl a brittiska myndighetstexter, EU-texter samt akademiska publikationer om livslångt lärande (Piper 2000).

sändarroller. Därefter har jag undersökt förekomsterna i konkordansformat och även skrivit ut träffarna.

Av de tio publikationerna skiljer sig en från de andra (*Frågor och svar om din premiepension*, PPM 1009). Den är utformad som en tidning där informatören Rune Lindohf svarar på frågor om premiepensionen från sju ungdomar. Detta sker i dialogform där frågor och svar varvas med bilder på ungdomarna. Den tydliga rollfördelningen med informatören som avsändare och ungdomarna som mottagare tillsammans med den informella dialogformen gör att PPM 1009 skiljer sig från de övriga tio publikationerna. I den följande redovisningen kommenterar jag därför PPM 1009 med hänsyn till dess annorlunda utformning.

7. Resultat – sändare och mottagare i PPM-texterna

I uppsatsens resultatdel redovisar jag dels kvantitativa resultat från min undersökning och dels exempel med omtal och tilltal av sändare och mottagare. Resultatdelen är disponerad så att jag börjar med sändarrollen och hur denna omtalas samt konstrueras med *vi* och *man*. I avsnittet om *vi* och *man* diskuterar jag även den ibland oklara gränsen mellan sändare och mottagare. Därefter redovisar jag omtal av mottagarrollen som följs av tilltal för densamma. Resultatdelen avslutas med en redogörelse för användningen av *jag* kring sändare och mottagare.

8. Sändaren i PPM:s texter – omtal

Det direkta omtalet av sändaren/myndigheten sker med benämningen *Premiepensionsmyndigheten* och dess förkortning *PPM*. Det fullständiga namnet används ett femtontal gånger i mitt material medan förkortningen *PPM* förekommer cirka 200 gånger. Även *myndighet* används för omtal av PPM vid ett tiotal tillfällen. Den vanligaste kontexten för användningen av *PPM* är i samband med hur man kontaktar myndigheten vid praktiska ärenden som rör den egna pensionen (exempel 1) men också tillsammans med PPM:s ansvar och syfte (exempel 2).

(1) Är du född åren 1938-1953 kommer du att få en del av din pension från det nya pensionssystemet och en del från det gamla. Läs mer på www.ppm.nu eller kontakta *PPM* för mer information. (min kursivering)

(2) *PPM* är den myndighet som ska sköta premiepensionssystemet på bästa möjliga sätt. *PPM* garanterar bland annat att fonderna är godkända av Finansinspektionen och visar dig också hur man kan tänka när man väljer fonder. (min kursivering)

Omtal av sändaren med direkt namngivning av myndigheten är inte särskilt vanligt förekommande i PPM-materialet om man ser till korpusens storlek. Den fullständiga benämningen *Premiepensionsmyndigheten* samt det kortare *myndigheten* förekommer men används mindre ofta i materialet. Förkortningen *PPM* är vanligare och används oftast där direkt omtal av myndigheten sker. Även om omtalsträffarna är få är det svårt att tolka träffarna i avsnittet ovan som

särskilt ovanliga eller avvikande från svenskt myndighetspråk i stort. Att sändaren/myndigheten använder myndighetsnamn eller liknande vid omtal är nog inte särskilt konstigt även om det är sparsamt förekommande i PPM-materialet.

9. Sändaren (men också mottagaren) i PPM:s texter – *vi* och *man*

Omtal med myndighetens namn eller liknande är alltså inte särskilt vanligt i PPM-materialet. Omtal med pronomenet *vi* är också relativt ovanligt men förekommer i materialet. I de 11 publikationerna förekommer 28 träffar med *vi*, 17 av dessa kommer dock från tidningen *Frågor och svar om din premiepension* (PPM 1009) som är skriven i dialogform. Jag gör en skillnad mellan förekomster av inkluderande och exkluderande *vi* i materialet (se även Hedquist 1976 för en diskussion om *vi*). Ett exkluderande *vi* omfattar endast sändaren, i detta fall alltså PPM. Ett exempel på exkluderande *vi* finns i exempel 3 nedan.

(3) Vad gör PPM då? PPM ser till att 5,3 miljoner pensionssparare kan välja och byta fonder. *Vi* sköter sparnas konton och ser till att de kan få objektiv information om fonderna. (min kursivering)

Ett inkluderande *vi* omfattar både sändare och mottagare. I PPM-materialet finns sju exempel på inkluderande *vi* där alla utom ett kommer från ovan nämnda tidning *Frågor och svar om din premiepension* (PPM 1009). Det enda exemplet på inkluderande *vi* som inte kommer från tidningen PPM 1009 är hämtat från broschyren PPM 949, *Till dig som funderar på att gå i pension*, och återfinns i exempel 4 nedan.

(4) Följsamhetsindexeringen beräknas med förändringen i inkomstindex minskad med 1,6 procentenheter (den så kallade normen). Inkomstindexet, som fastställs av regeringen varje år, grundar sig på löneutvecklingen i Sverige. 2003 är inkomstindex 111,79. *Vi* antar att inkomstindex för 2004 blir 114,95. Det innebär att inkomstpensionen skrivs upp med 114,95 [...] (min kursivering)

De övriga förekomsterna av inkluderande *vi* är alltså hämtade från samma publikation och ingår i de turer mellan sändar-jaget (PPM:s informatör) och mottagar-jaget (sju ungdomar) som utgör dialogen. Exempel 5 nedan visar en av de sju användningarna av inkluderande *vi* i PPM 1009.

(5) Aktier har under de senaste hundra åren givit ett bättre resultat än räntesparande när man sparar på många års sikt. Men *vi* vet ingenting säkert om framtiden, så den historiska utvecklingen är ingen garanti. (min kursivering)

Alla inkluderande *vi* i PPM 1009 har informatören som avsändare och inkluderar alltså också mottagaren men det är oklart om det bara är den namngivna mottagaren i tidningen som avses eller alla Sveriges pensionssparare.

Förekomsterna av *vi* är relativt få i PPM-materialet. De exkluderande användningarna av *vi* är fler än de inkluderande. Ett pronomen som används på ett likartat sätt är *man*. Vem eller vad som inkluderas eller exkluderas i ett *man* kan vara oklart. Traditionellt har konstruktioner med *man* undvikits i myndighetstexter men också använts när avsändaren inte velat använda direkt

omtal eller tilltal (Mårtensson 1987:47). I dagens myndighetspråk kan *man* användas mer än tidigare vilket bl a framgår i Myndigheternas skrivregler (2001):

Pronomenet *man* kan användas oftare i offentliga texter än vad som hittills varit brukligt. *Man* är ofta att föredra framför passiva uttryckssätt om agenten är obestämd. Med hjälp av ett *man* kan ordföljden ibland göras naturligare. *Man* får dock inte syfta på olika personer eller grupper i samma textavsnitt. (Myndigheternas skrivregler 2001:28)

Träffarna med *man* är flera än de med *vi* i PPM-materialet. Sammanlagt förekommer *man* 72 gånger med en fördelning mellan de olika publikationerna som liknar den för *vi*. Tidningen PPM 1009, broschyren PPM 949 samt Fondkatalogen 2003 uppvisar flest träffar med *man* (27 för PPM 1009 och 17 vardera för de andra två). Dessutom återfinns elva träffar i PPM 1004 samt en träff i PPM 1050.

I de flesta fall är referenten till det använda *man* ganska tydlig. Det kan vara sändaren/PPM eller också mottagaren/läsaren. I den dialoguppbyggda tidningen PPM 1009 kan t ex ungdomarna hänvisa till sig själva som *man*, antingen är då den enskilde ungdomen referent eller också den grupp hon eller han representerar (ungdomar i allmänhet eller alla pensionssparare?). Mer oklar är den sändaranvändning av *man* som hänvisar till något slags specialkunnande. Ett tiotal träffar med *man* finns i materialet där det är oklart om referenten är enbart PPM eller om ett bredare expert- eller bransch-kunnande från ekonomer i allmänhet också ingår. I exempel 6 återfinns en sådan användning, hämtad från PPM 1009.

(6) Om du köper en aktie istället, vet du inte hur mycket pengar du kommer att få. Det beror ju på hur det går för företaget. Därför brukar *man* säga att aktiefonden har större risk än räntefonden. (min kursivering)

Flera liknande, oklara referenser med *man* finns också i Fondkatalogen där det hänvisas till antaganden om finansmarknaden. Ett typiskt exempel redovisas nedan:

(7) Olika aktiefonder innebär olika risker. *Man* kan säga att risken blir högre ju mer specialiserad inriktning en fond har. (min kursivering)

Fördelningen av *man* är som nämnts ojämn mellan de olika publikationerna. Det är främst de längre, allmänt informerande texterna samt tidningen PPM 1009 som *man* används i. Det är också i PPM 1009 samt Fondkatalogen som *man* används otydligt när det gäller referens till sändaren. Av de dryga 70 träffarna på *man* rör sig de 10 med otydlig referens till sändaren alla kring teman med risk och utveckling på finansmarknaden.

10. Mottagaren i PPM-texterna – omtal

Uppdelningen i omtal och tilltal gäller även som disposition för presentationen av hur mottagarsidan ser ut i PPM-materialet och jag börjar min redovisning med omtalsperspektivet.

När det gäller min undersökning av omtal av mottagaren har jag inte tagit med ord som *maka/make*, *partner* eller *kvinn/man* i analysen för denna uppsats. Skälet till det är min utgångspunkt att pensionsfonder domesticeras och då är andra typer av omtal av mottagaren troligen mer intressanta att studera, nämligen de som främst rör individen i brytpunkten mellan finans- och offentlig diskurs. Hade stora skillnader, när det gäller omtal av män och kvinnor, förekommit hade jag naturligtvis tagit upp detta men så är inte fallet. Möjligen finns det anledning att återkomma till könsperspektivet vid en mer uttömmande beskrivning av relationen sändare – mottagare.

Ord med begränsad värdeladdning och bred användning som betecknar den enskilda människan präglar ofta omtal av mottagaren i myndighetsbroschyrer och myndighetsinformation men också i presstext. Exempel på sådana ord är *den enskilde*, *individ*, *medborgare*, *människa*, *person* samt möjligen också *svensk(en)*. Just *person* och *individ* används för omtal i t ex Myndigheternas skrivregler (2001) och förekommer också allmänt i presstext med funktionen att omtala en enskild människa eller en grupp människor om det gäller ordens pluralformer. Formen *personer* är vanligast i SvD00 och GP01 medan *individ* i dess olika former förekommer mindre ofta i samma korpusar. De övriga formerna, t ex *den enskilde* och *svensk* används också i mindre utsträckning men förekommer trots allt i denna funktion i de jämförda presskorpusarna. En rimlig utgångspunkt för min undersökning har varit att genomsöka de konkordanser som genererats ur korpus PPM efter sådana vanliga omtalsord. Det visar sig att dessa förekommer mycket sparsamt eller inte alls när det gäller omtal av mottagaren. Ordet *person* förekommer en gång och då med bestämningen *enskild* (se exempel 8 nedan).

(8) I lagen finns bl a särskilda sekretessregler för uppgifter om hur en *enskild person* valt att placera sina premiepensionsmedel, dvs vilka fonder *den enskilde* valt, och för uppgifter om vad en *pensionssparare* har bestämt ifråga om efterlevandeskydd. (min kursivering)

I exempel 8 förekommer också en av de tre förekomster av *den enskilde* som återfinns i PPM-materialet. Den tredje av mina kursiveringar i exempel 8, *pensionssparare*, återkommer jag till nedan. Pluralformen *personer* är representerad nio gånger i materialet medan singularformen *person* endast förekommer en gång. Av de nio träffarna är antals- och åldersbeskrivningar tema för fyra träffar (t ex *270 000 personer* eller *personer födda 1938-1953*). Referens till (två) personer i samboförhållande utgör två träffar medan allmänt omtal gäller för de övriga tre träffarna.

När det gäller *individ*, *medborgare*⁵ och *svensk* med varianter förekommer inget av dessa ord som allmänt omtal för personer i PPM-materialet. *Individ* och *svensk* förekommer överhuvudtaget inte i materialet. En träff med *människor* förekommer i den text av dialogkaraktär som förekommer i tidningen *Frågor och svar om din premiepension* (PPM 1009).

I mitt PPM-material är det främst andra ord än de ovan beskrivna som används vid omtal av mottagaren. Den tydligaste tendensen är användandet av *pensionssparare* och *sparare* som kan sägas beteckna ett "sparar"-tema.

⁵ *Medborgare* förekommer i tre fall, alla i betydelsen att om läsaren är medborgare i ett annat land än Sverige föreligger eventuellt andra pensionsregler.

Pensionssparare med varianter förekommer i 38 fall och *sparare* med varianter i 8 fall. Dessutom används *premiepensionssparare* en gång i materialet. Exempel 9 och 10 visar användning av *pensionssparare* vid omtal (och i kombination med tilltal) av mottagaren som individ och mottagarna som grupp.

(9) När du som *pensionssparare* kontaktar PPM ska du få ett trevligt, korrekt och kunnigt bemötande. PPM får inte ge dig råd om vilka fonder eller förvaltare du ska välja, men vi ställer gärna upp med information och vägledning som kan göra valet lättare. (min kursivering)

(10) Premiepensionssystemet innebär att medel motsvarande premiepensionsrätt placeras för förvaltning i fonder. *Pensionsspararen* bestämmer själv i vilka fonder medlen ska placeras. (min kursivering)

Pensionssparare med varianter används både för omtal av individ och kollektiv. Vid en kontroll av konkordansen hittar jag 9 individuella omtal och 29 som syftar till *pensionssparare* som grupp. Att kollektiv referens vid omtal är vanligast gäller även för *sparare* där endast en individuell användning återfinns i materialet medan sju är kollektiva (se exempel 11 för kollektivt omtal).

(11) För att vara med i premiepensionssystemet måste fonden vara godkänd enligt EU:s regler som ska skydda *spararna* mot alltför höga risker. (min kursivering)

Det kollektiva omtalet gäller även för den enda träffen med *premiepensionssparare* som nämns ovan.

Vid sidan av dessa ord som kan sägas höra till samma sparar-tema används också *pensionär* vid omtal av mottagaren. Sammanlagt återfinns 14 användningar av *pensionär* med varianter. Fördelningen mellan singular- och pluralformer är relativt jämn med sex träffar för *pensionär*, fem för *pensionärer* och tre för *pensionärerna*. Pluralformerna är alltså flest. I användningarna med *pensionär* finns ett tydligt mönster med blandning av omtal och tilltal vilket ses i exempel 12 och 13.

(12) Efterlevandeskydd under pensionstid kan du bara teckna vid pensioneringen eller om *du som pensionär* gifter dig eller flyttar ihop med någon du tidigare varit gift med eller har eller har haft barn tillsammans med. (min kursivering)

(13) Pensionsrätten är utgångspunkt för beräkning av din framtida pension och visar att systemet är skyldigt dig pengar. De får du tillbaka som pension när *du blir pensionär*. (min kursivering)

Omtalsformer för mottagaren är PPM-materialet är relativt få. Om de är vanligt förekommande eller inte är svårare att bedöma eftersom ett jämförelsematerial (än så länge) saknas men vid en grov uppskattning med t ex ovan nämnda presskorpusar, SvD00 och GP01, verkar färre omtalsformer förekomma i PPM-materialet. En förklaring till detta kan vara att PPM-materialet och presstexter representerar olika genrer och olika förhållanden mellan sändare och mottagare. Tilltal till mottagaren är betydligt vanligare i PPM-materialet vilket jag strax återkommer till. De ord som uttrycker den enskilda människan som *individ*, *person* med flera är inte särskilt vanliga. Istället är mottagaren omtalad vanligen

som *sparare* eller *pensionssparare* och också omtalad främst som grupp. Vid sidan av detta mönster är mottagaren omtalad också som (framtida) *pensionär*.

Vad som är omtal och tilltal är ibland oklart eller också blandat i relationen sändare till mottagare. Det gäller i synnerhet omtal med *pensionär* men också för de ord som hör till sparar-temat. Vid sidan av omtal på sparar-temat eller med varianter av *pensionär*, återfinns också omtal med *den som* i materialet, där *den* fungerar som framåtsyftande pronomen åtföljt av en relativsats. Det rör sig om elva träffar med där *den som* kan sägas ha den värdetomma funktion som t ex *individ*, *person* och *den enskilde* också kan fylla i den här typen av texter.

11. Mottagaren i PPM-texterna – tilltal

Även om omtal av mottagaren ibland blandas med tilltal i PPM-texterna finns en stor skillnad mellan om- och tilltal. Direkt tilltal är betydligt vanligare än omtal. Det absolut vanligaste ordet i de elva publikationer som ingår i korpusen är *du* med 931 träffar på knappt 23 500 ord. Räkningar med *dig* (94 träffar) samt *din*, *ditt* och *dina* (365 träffar) är den sammanlagda summan 1 390 ord där tilltalet är riktat till den enskilde läsaren (mottagaren). Vart tjugonde ord i texten är alltid ett pronomen i andra person singularis (som också rekommenderas i t ex Myndigheternas skrivregler (2001) skrivs *du*, *dig* och possessiva pronomen inte med versalt *D*).⁶

Ser man till den stora förekomsten av *du* i texterna finns skillnader mellan de elva olika publikationerna som ingår i korpusen. I sex av publikationerna är *du* det vanligaste ordet⁷ och finns på andra respektive tredje plats i PPM 1050 och PPM 391. I broschyren PPM 1004, som är ett presentationsmaterial för myndigheten och pensionssystemet, saknas det direkta tilltalet till läsaren och endast en förekomst av *du* kan noteras. I PPM 511, informationsblad om premiepensionsregistret och PPM 300, informationsblad om överföringsrätt finns också bara en förekomst av *du* (PPM 300). Dessa två publikationer hör till kategorin fördjupad information (se ovan) och är också relativt korta i jämförelse med t ex Fondkatalogen och de publikationer som är mer allmänt hållna. Bland de publikationer där tilltalet är riktat till den enskilde läsaren/mottagaren genom användningen av *du* är tidningen *Frågor och svar om din premiepension* skriven i dialogform vilket nämns ovan. Exempel 14 och 15 är hämtade från denna tidning där tilltalet mellan informatören/experten och de frågande ungdomarna är informellt och där det också finns talspråkliga drag i texten.

(14) Om du lär *dig* sköta *dina* pensionspengar, och andra gör samma sak, så lär ni er också mer om hur ekonomin och samhället fungerar. (mina kursiveringar)

⁶ Detta kan jämföras med direktadresserad reklam från banker, försäkringsbolag och liknande aktörer där min egen iakttagelse är att både tilltal med *du* och *ni* ofta skrivs med versal bokstav (*Du*, *Din*, *Ni*).

⁷ *du* är det vanligaste ordet i Fondkatalogen 2003 samt i PPM: 949, 845, 516, 515 och 1009.

(15) *Din* premiepension placeras i fonder, och *du* bestämmer själv vilka fonder. Det är viktigt att *du* förstår att det här är *ditt* eget ansvar. *Du* kan inte skylla på någon annan, om *du* tycker att pengarna har placerats fel. (mina kursiveringar)

Det direkta tilltalet i exemplen ovan återfinns i de övriga publikationerna men dialogen från PPM 1009 finns inte i resten av materialet (utan en monologisk stil är vanligare än dialogformen). Både texter som kan kategoriseras som allmän information (dit hör också Fondkatalogens informationsdel) och fördjupad information har det direkta tilltalet med *du* även om undantag finns i den senare kategorin. Exempel 16 (från Fondkatalogen 2003) är ett test för riskbedömning som återfinns i flera av PPM:s publikationer under perioden 2000 – 2003.

(16) Att *du* sparar en del i räntefonder ger ett visst skydd mot svängningarna på börsen, men *du* accepterar att värdet kan variera ganska kraftigt. *Du* kan också välja blandfonder eller generationsfonder som placerar i både aktier och i räntebärande värdepapper. (mina kursiveringar)

Testet ingår i PPM:s fyrstegsmodell vars syfte är att vara ett hjälpmedel för läsaren när han eller hon ska välja fonder för sin premiepensionsrätt. Avvägning av risk är ett genomgående tema i fyrstegsmodellen och testet som består av fyra frågor presenteras på följande sätt:

Med hjälp av detta test kan du få en uppfattning om vilken risk du föredrar och om vilka fondtyper som kan vara lämpliga för ditt premiepensionssparande. (Fondkatalogen 2003:7).

Den individuella riskbedömningen och det personliga tilltalet återfinns genomgående i de delar av PPM:s publikationer som instruerar och beskriver för läsaren hur fondvalet ska gå till. Riskbedömning och det personliga tilltalet är tydligt i exempel 17.

(17) Om *du* tror att en hög risk passar *dig* bäst, kan *du* välja aktiefonder. Vill *du* ha en låg risk kan *du* välja räntefonder. Om *du* fördelar dina pengar mellan aktie- och räntefonder kan *du* få just den risknivå som passar *dig*. (mina kursiveringar)

Det direkta tilltalet med *du* (*dig*) i de undersökta PPM-texterna är ingen ny företeelse. Som jag tidigare nämnt tar Mårtensson (1987) och Mårtensson & Svensson (1988) upp tilltal med *du* istället för *ni* eller undvikande av direkt tilltal som en viktig förändring av det svenska myndighetsspråket under 1960- och 70-talen. Informaliseringen skedde som en reaktion underifrån (Mårtensson 1987:28) även om begrepp som "du-reformen" fått fäste. Kopplingen mellan en förändrad syn på det offentliga roll och den ökade informaliseringen görs också i Löfgren (1988).

Det förekommer sex användningar av *ni* i materialet. Fem av dessa kommer från PPM 1009 och refererar till mottagarna/ungdomarna som grupp. Den sjätte träffen är från PPM 949 och refererar till två personer i samboförhållande. Något allmänt bruk av *ni* vid tilltal förekommer alltså inte i materialet.

12. Vem är *jag* i PPM-texterna– mottagare eller sändare?

Användning av *jag* i PPM-texterna faller inte under vare sig omtal eller tilltal men är också intressant eftersom *jag* i texterna refererar till mottagaren och eventuellt också till sändaren. För att få en så fullständig bild av mottagar- och sändarrollerna som möjligt har jag också undersökt förekomster och användning av *jag* i min korpus. I materialet finns 86 förekomster av *jag*. I min tidigare redovisning av pronomenen *vi* och *man* ovan, framkom skillnader mellan de olika publikationerna som ingår i min korpus. Samma mönster som för *vi* och *man* finns också för hur *jag* förekommer i publikationerna. I den dialogbaserade tidningen PPM 1009 är *jag* vanligast med 53 av 86 förekomster. I Fondkatalogen 2003 och PPM 949 återfinns de resterande användningarna av *jag*. De dialogiska användningarna av *jag* i PPM 1009 är naturligtvis en följd av ordväxlingen mellan mottagarna/ungdomarna och sändaren/informatören. Ett exempel på mottagarens tur finns i exempel 18.

(18) Jaha, så det handlar inte bara om de hundralappar *jag* har på kontot idag? Nu blir *jag* intresserad! *Jag* visste inte att det kunde bli så mycket pengar. (mina kursiveringar)

De övriga förekomsterna av *jag* i Fondkatalogen och PPM 949 kan hänföras till två grupper. Den första gruppen kommer från det test som nämns ovan i anslutning till exempel 16. Tre av de fyra frågor som ingår i testet ska besvaras av läsaren genom att han eller hon väljer något av de svarsalternativ som ges till varje fråga och som ger olika poäng. Den sammanräknade poängen ska ge läsaren dennes riskprofil. Svarsalternativen presenteras i *jag*-form vilket framgår av exempel 19.

(19) Har du någon gång sparat i aktier eller fonder som placerar i aktier? Nej, och *jag* vill inte att värdet av mitt sparande ska variera. (1 p) Nej, men om *jag* skulle börja nu så har jag inget emot att värdet av mitt sparande varierar. (5 p) Ja, men *jag* tyckte inte om att värdet av mitt sparande varierade. (2 p) Ja, och *jag* har inte något emot att värdet av mitt sparande varierar. (8 p) (mina kursiveringar)

Ett tiotal användningar av *jag* finns i testet och de refererar alla till läsaren. De resterande användningarna av *jag* i både Fondkatalogen samt PPM 949 hör till gruppen frågor. Det tänkta läsarjaget (modell-läsaren) ställer en fråga som besvaras av sändaren/PPM. Mitt tjugonde och sista exempel visar en sådan fråga med svar.

(20) Är inkomstpension, premiepension och garantipension den enda pension *jag* kommer att få? Nej, förmodligen inte. Den allmänna pensionen utgör grunden i din framtida pension. De flesta har dessutom en tjänste- eller avtalspension genom sin anställning, som kan ge ytterligare minst 10-15 procent av slutlönen i pension. (mina kursiveringar)

Modellen med fråga och svar där *jag* i frågan är läsaren/mottagaren och svaret ges av PPM/sändaren står för alla träffar med *jag* i PPM 949 samt Fondkatalogen (undantaget de som ingår i testet, se exempel 19).

I PPM-materialet används alltså *jag* i tidningen PPM 1009 som är dialogiskt uppbyggd samt i riskbedömningstestet och vid frågor från ett läsare-jag skapat av sändaren.

13. Diskussion

Min förståelse av domesticering inbegriper informaliserat språkbruk samt språkliga markörer för individualisering och blandning av marknads- och offentlig diskurs. Sändar- och mottagarroller är en del av dessa fält men att undersöka sändar- och mottagarroller i enstaka texter räcker inte för att beskriva hur fonderna i premiepensionssystemet domesticerats. Jag tror dock att min undersökning kan fungera som ingång till en djupare och mer fullständig beskrivning av en sådan process. Innan jag utvecklar hur det skulle gå till vill jag rekapitulera mina resultat i stort.

Sammanfattar man vad som kännetecknar sändarrollen i PPM-korpusen framgår det att sändaren är en statlig myndighet men en myndighet som inte är särskilt närvarande i texten. Myndigheten hänvisar till sig själv mest när det gäller praktiska saker men ger sig också ansvar när det gäller fondhantering och fondval samt att den besitter visst expertkunnande vid bedömningar av finansmarknaden. Den oklarhet om den mottagar- och sändarroll som finns vid användandet av *vi* och *man* visar att myndigheten kanske inte är ensam vid sina bedömningar om finansmarknaden, risk och fondval. Läsaren/mottagaren och en diffus expert- eller branschroll verkar också finnas med i vissa belägg av *vi* och *man*.

Mottagaren är i första hand *du* och *du* hör till gruppen *pensionssparare*. Mottagarrollen är tydlig men kan alltså delas in ett individuellt tilltal med personligt pronomen samt ett oftast kollektivt tilltal med sparande som tema och där *pensionssparare* är det vanligast förekommande ordet. En möjlighet som inte är lika vanlig är också att bli till- eller omtalad som framtida *pensionär*. Det individuella tilltalet är mycket vanligare än det kollektiva. I analysen av mottagarsidan i PPM-texterna finns dessutom otydligheten om vem och vilka som inkluderas i *vi* och *man* med.

I analysen av mottagar- och sändarroller finns belägg för informaliserat språkbruk i och med bruket av direkt tilltal till mottagaren, dessutom med det informella *du*. Det stora och entydiga bruket av *du* och avsaknaden av andra tilltalsformer tyder på en vilja från sändaren att sträva efter informalitet. Det personliga tilltalet kan också ses som en markör för individualisering, det är *du* som sparar till *din* pension. Sändarrollens otydlighet när det gäller *vi* och *man* kan också tyda på blandning av marknads- och offentlig diskurs. Den statliga myndighetsauktoriteten samverkar med marknads och finansdomänens 'lagar'. Omtalsformerna för mottagaren är få men kopplade till ett sparar-tema, mottagaren omtalas som främst som *pensionssparare* eller bara *sparare* vilket också kan ses som en del i införandet av ett finanstema i pensionsdiskursen. Flera markörer för domesticering verkar finnas i mitt material, även om analysen av sändare och mottagare inte täcker alla delar av en så komplex process.

Efter ha fått denna första bild av sändar- och mottagarrollerna uttrycks i PPM-materialet finns flera sätt att gå vidare med en analys. Att undersöka vilka

handlingar som kopplas till respektive mottagare och sändare med verbformer är nästa steg (vid sidan av utbyggnaden av korpusen) vilket ligger i linje med Stubbs (1996) och även Pipers (2000) studier.

The study of the characteristic collocations of words makes it possible to show their associations and connotations, and thus the assumptions which they embody (Stubbs 1996:172).

Följer man Stubbs (1996) och Pipers (2000) metodanvändning är också ett jämförande korpusmaterial en förutsättning för att särskilja domesticerings-språkdrag i de diskurser de tycks finnas i. Piper nämner sitt antagande att språket i diskursen om "lifelong learning" antagligen skiljer sig från "normalengelskans" diskurs (Piper 2000:521). Det är vanskligt att tala om normalengelska eller normalsvenska men att jämföra texter och korpusar ger möjlighet att identifiera skillnader och variation. I det avseendet kan t ex Språkbankens presskorpusar få status av normalsvenska för min undersökning men då med brasklappen att de inte är fullständigt representativa för svenskan. Vad som talar för att använda presskorpusar som jämförelsematerial är att det har gjorts många gånger i andra studier och att presstexter är förhållandesvis väl beskrivna i svenskan. Dessutom saknas faktiskt t ex en stor, bred korpus som innehåller både tal- och skriftspråk samt också myndighetstexter när det gäller svenskan (jfr. med British National Corpus, BNC, från Pipers studie).

Ett nästa steg är att följa språkhandlingar kopplade till sändare och mottagare i PPM-materialet samt att bygga ut korpusen och även jämföra språkdrag från pensionsdiskursen med material från t ex presskorpusar. Det är också viktigt att komma ihåg att det är människors språkbruk och handlingar som leder till domesticering av finansprodukter. Politiska beslut, privata företags marknadsföring och införande av nya produkter samt vanliga människors agerande är alla exempel på det komplexa nät av handlingar som gör att vi inte längre sparar på bankbok mot ränta och själva ansvarar för en del vår framtida pension.

Litteratur

- Beck, Ulrich 1996. *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Bislev, Sven; Salskov-Iversen, Dorte; Krause Hansen, Hans 2002. The Global Diffusion of Managerialism: Transnational Discourse Communities at Work. I *Global Society*, Vol. 16:2. S. 199–212.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Fairclough, Norman 1995. *Critical Discourse Analysis*. London & New York: Longman.
- Grimshaw, Allen D. 2003. Genres, Registers, and Contexts of Discourse. I Arthur C. Graesser, et al (red). *Handbook of Discourse Processes*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. S. 25–82.
- Halliday M.A.K. & Hasan, R 1976. *Cohesion in English*. London & New York: Longman.

- Hedquist, Rolf 1976. Pronomen som övertalningsmedel. I *Nysvenska studier* 56-57. S. 156–176.
- Ledin, Per 1995. *Arbetarnes är denna tidning*. Stockholm Studies in Scandinavian Philology: 20. Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Lindh de Montoya, Monica 2000. *Looking into the future: Anthropology and Financial Markets*. Anthropology of Markets. Stockholm Working Paper Series. Institutionen för socialantropologi, Stockholms universitet.
- Löfgren, Orvar (red) 1988. *Hej, det är från försäkringskassan. Informaliseringen av Sverige*. Stockholm: Natur och kultur.
- Martin, Randy 2002. *Financialization of Daily Life*. Philadelphia: Temple University Press.
- Myndigheternas skrivregler* 2001. Ds 2001:32. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Mårtensson, Eva 1987. När myndigheterna blev du med oss. I *Språkbrukets informalisering*. Nordlund 13. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 25–78.
- Mårtensson, Eva & Svensson, Jan 1988. *Offentlighetsstruktur och språkförändring*. Nordlund 14. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Nilsson, Fredrik 2003. *Aktiesparandets förlovade land. Människors möte med aktiemarknaden*. Stockholm: Symposion.
- Piper, Alison 2000. Some Have Credit Cards and Others Have Giro Cheques: 'Individuals' and 'People' as Lifelong Learners in Late Modernity. I *Discourse & Society*. Vol. 11:4. S. 515–542.
- Salskov-Iversen, Dorte 1997. A discursive perspective on British local government's response to change: a tale of two cities. I *Discourse & Society*. Vol. 8:3. S. 391–415.
- SOU 1994:20. *Reformerat pensionssystem: betänkande*. Pensionsarbetsgruppen: Stockholm.
- Stubbs, Michael 1996. *Text and Corpus Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Stubbs, Michael 1997. Whorf's Children: Critical Comments on Critical Discourse Analysis (CDA). I Ann Ryan & Alison Wray (red): *Evolving Models of Language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Swales, John M. 1990. *Genre analysis : English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallgren Hemlin, Barbro 2000. Premiépensionsretorik. I *Retorikmagasinet* 2:8. December 2000. S. 4–9.

Internet- och dagstidningskällor

- DN 030403. PPM söker regeringshjälp. *Dagens Nyheter* C2.
- DN 030930. Få PPM-sparare byter fond. *Dagens Nyheter* Ekonomi.
- Klarspraksgruppen 2003. Adressen 13 november 2003 är <<http://www.justitie.regeringen.se/klarsprak/klarspraksgruppen/>>.
- PPM.nu 2003. Adressen 13 november 2003 är <<http://www.ppm.nu/>>.

Bilaga 1

Material som ingår i Korpus PPM (23 415 löpord, 2003-11-01)

	Titel	PPM:s referensnummer	Antal löpord	Kommentar
1	<i>Fondkatalogen 2003</i>	—	10045	Fondförvaltarnas presentationer ingår inte
2	<i>Till dig som funderar på att gå i pension</i>	949	4552	broschyr
3	<i>PPM Serviceförklaring</i>	845	616	broschyr
4	<i>Premiepensionssparande</i>	516	808	informationsblad
5	<i>Fondförsäkring och traditionell försäkring</i>	515	541	informationsblad
6	<i>Premiepensionsregistret</i>	511	538	informationsblad
7	<i>Efterlevandeskydd under pensionstid</i>	391	423	informationsblad
8	<i>Överföring av pensionsrätt</i>	300	426	informationsblad
9	<i>Premiepension</i>	1050	296	informationsblad
10	<i>Frågor och svar om din premiepension</i>	1009	3685	tidning
11	<i>P P M – Premiepensionsmyndigheten</i>	1004	1485	broschyr